

PRIRUČNIK O ZLOČINU IZ MRŽNJE

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Ova publikacija je izrađena u okviru Akcionog plana Vijeća Evrope za Bosnu i Hercegovinu 2022. - 2025. u sklopu projekta "Initiative for Legal Certainty and Efficient Judiciary in Bosnia and Herzegovina - Phase III". Mišljenja iznesena u ovoj publikaciji su autorova i ne odražavaju nužno službenu politiku Vijeća Evrope.

Dozvoljena je reprodukcija izvoda (do 500 riječi), osim u komercijalne svrhe, pod uslovom da je očuvan integritet teksta, da se izvod ne koristi izvan konteksta, da ne daje nepotpune informacije niti na neki drugi način vodi čitaoca na pogrešne zaključke o njegovoj prirodi, obimu ili sadržaju teksta.

Izvor teksta je uvijek obavezano navesti na sljedeći način "© Vijeće Evrope, 2022". Sve druge zahtjeve za reprodukcije /prijevoda dijela ili cijelog teksta, treba uputiti Direktoratu za komunikacije, Vijeća Evrope (F-67075 Strasbourg Cedex ili publishing@coe.int).

Svu ostalu korespondenciju koja se odnosi na ovu publikaciju treba uputiti na adresu:
Department for the Implementation of
Human Rights, Justice and Legal
Co-operation Standards

Department for the Implementation of
Human Rights, Justice and Legal
Co-operation Standards
F-67075
Strasbourg Cedex
France

Korice, grafički dizajn i publikacija: A Dizajn

Vijeće Evrope, novembar 2023.

PRIRUČNIK O ZLOČINU IZ MRŽNJE

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

SADRŽAJ

Kurikulum	5
I. Definisanje "zločina iz mržnje"	5
Percepcija svjedoka/žrtve	
Da li žrtva ili svjedoci smatraju da je incident motivisan predrasudama?	7
Komentari, pismene izjave, gestovi ili grafiti	7
Rasne, nacionalne, rodne i kulturne razlike	7
Organizovane grupe koje zagovaraju mržnju	7
Prethodni zločini/incidenti zasnovani na predrasudama	8
II. Zločin iz mržnje u praksi Evropskog suda za ljudska prava (i Ustavnog suda BiH)	10
II.1. Rasistički motivisano nasilje	10
II.2. Nasilje zbog seksualne orijentacije	15
II.3. Nasilje motivirano vjerskim uvjerenjima	17
II.4. Nasilje motivirano invalidnošću	18
III. Zaključak.....	19
PRILOG	
Vodič za primjenu Priručnika o zločinu iz mržnje	21
A) UPITNIK uz poziv za učešće (obrazac)	21
B) TEST (za početak i kraj obuke).....	21
C) TEMATSKE SESIJE.....	22
TEMA 1.....	22
TEMA 2.....	23
D) SIMULACIJA SLUČAJA.....	24
E) OBRAZAC ZAVRŠNE EVALUACIJE	26
F) OBRAZAC ZAVRŠNOG TESTA.....	27

KURIKULUM

I. DEFINISANJE "ZLOČINA IZ MRŽNJE"

Za početak napravimo paralelu između "govora mržnje" i "zločina iz mržnje". "Govor mržnje", u najširem smislu, podrazumijeva javno izražavanje ili prouzrokovanje mržnje prema određenoj grupi ili pojedincu zbog nekog njenog određenja radi stvaranja netrpeljivosti, razdora, diskriminacije i nasilja i/ili raspirivanja već postojeće mržnje s time što se ona putem javnog govora razvija, jača i produbljuje. Govor mržnje predstavlja ozbiljne opasnosti za koheziju demokratskog društva, zaštitu ljudskih prava i vladavinu prava. Ako se ne riješi, može dovesti do nasilja i sukoba širih razmjera. U tom smislu govor mržnje je ekstremni oblik netolerancije koji doprinosi zločinu iz mržnje.¹ Ovdje je jasna opasna veza između govora mržnje i nasilja (zločina iz mržnje).

Konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije u članu 4. propisuje sljedeće: *Države stranke osuđuju svaku propagandu i sve organizacije koje se rukovode idejama ili teorijama zasnovanim na superiornosti neke rase ili skupine osoba određene boje ili određenog etničkog porijekla, ili koje žele da opravdaju ili da podstiču ma koji oblik rasne mržnje ili diskriminacije; one se obavezuju da usvoje neposredne i pozitivne mjere koje imaju svrhu da iskorijene svako podsticanje na takvu diskriminaciju, ili svako djelo diskriminacije, i u tu svrhu, vodeći računa o načelima navedenim u Opštoj deklaraciji o pravima čovjeka i o pravima koja su izričito navedena u članu 5. ove konvencije, one se naročito obavezuju: a) da proglase kao krivično djelo svako širenje ideja zasnovanih na rasnoj superiornosti ili mržnji, svako podsticanje na rasnu diskriminaciju, sva djela nasilja, ili izazivanje na takva nasilja, uperena protiv ma koje rase ili skupine osoba druge boje ili drugog etničkog porijekla, kao i pružanje pomoći rasističkim aktivnostima, uključujući tu i njihovo finansiranje, b) da proglase kao nezakonite i da zabrane organizacije, kao i organizovane i sve druge propagandne djelatnosti koje podstiču na rasnu diskriminaciju i koje je ohrabruju, kao i da proglase da je učešće u tim organizacijama ili u tim djelatnostima djelo kažnjivo zakonom, c) da ne dopuste javnim vlastima, ni javnim državnim ili lokalnim ustanovama da podstiču na rasnu diskriminaciju ili da je pomažu.* Iz sadržaja te odredbe se može zaključiti da se termin "zločin iz mržnje" (*hate crime*) eksplicitno ne spominje, ali da Konvencija zahtijeva od država da kazne, između ostalog, djela nasilja protiv bilo koje rase ili skupine osoba druge boje kože, porijekla, te nacionalnog ili etničkog porijekla, kao i podsticanje na takva djela, podsticanje na rasnu diskriminaciju, te, uopšteno, širenje ideja utemeljenih na rasnoj superiornosti ili mržnji.

1 Hate speech and violence - European Commission against Racism and Intolerance (ECRI) (coe.int)

Kada je riječ o nivou Evropske unije, potrebno je spomenuti i **Okvirnu odluku broj 2008/913/PUP od 28. novembra 2008. godine o suzbijanju određenih oblika i načina izražavanja rasizma i ksenofobije krivičnopravnim sredstvima**. Međutim, ni ona eksplicitno ne spominje pojam zločina. Član 4. te odluke propisuje: *Za krivična djela koja nisu navedena u čl. 1. i 2. države članice preduzimaju mjere potrebne da se obezbijedi da rasistički i ksenofopski motivi budu smatrani otežavajućom okolnošću, ili da sudovi mogu da uzmu u obzir takve motive prilikom izricanja kazni*. Ona, dakle, zahtijeva da se rasistički i ksenofopski motivi teže kažnjavaju.

Ured za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR) definira "zločin iz mržnje" kao svako krivično djelo, uključujući i djela protiv osoba ili imovine, čija je žrtva, mjesto počinjenja ili meta napada izabrana zbog svoje stvarne ili percipirane povezanosti s nekom skupinom, privrženosti, pripadnosti i podršci toj skupini ili članstva u njoj. Ta skupina može se temeljiti na obilježju koje je zajedničko njenim članovima poput prave ili percipirane rase, nacionalnog ili etničkog porijekla, jezika, boje kože, vjere, spola, dobi, psihičkog ili fizičkog invaliditeta, seksualne orijentacije ili drugih sličnih faktora.² Zločin iz mržnje sastoji se od dva konstitutivna elementa: počinjenja bilo kojeg krivičnog djela, tzv. baznog ili predikatnog krivičnog djela, usmjerenog prema jednoj ili više osoba ili imovini, te motivisanosti predrasudama utemeljenima na specifičnim osobinama žrtve.³ Dakle, "zločin iz mržnje" se najkraće može definisati kao krivično djelo plus motivisanost predrasudama. Krivično djelo i motivisanost predrasudama su njegova dva osnovna elementa. Zločini iz mržnje zahtijevaju da se dogodi osnovno krivično djelo. Drugim riječima, počinjeno djelo mora da predstavlja djelo prema krivičnom zakonu. Ako nema osnovnog krivičnog djela, onda nema ni zločina iz mržnje. Drugi element zločina iz mržnje je taj da počinitelj mora da počini krivično djelo s određenim motivom predrasude ili motivima (kao što je predrasuda o žrtvinom invaliditetu, vjeri, etničkoj pripadnosti, boji kože i/ili spolu). Prisutnost motivisanosti predrasudom/ama je ono što zločine iz mržnje razlikuje od ostalih zločina. Zločin iz mržnje se dogodio onda kada je počinitelj namjerno ciljao pojedinca ili imovinu zbog jednog ili više zaštićenih obilježja, ili kada je izrazio neprijateljstvo prema zaštićenim obilježjima tokom zločina.⁴

U jednom od dokumenata OSCE-a/ODIHR-a⁵ dat je sljedeći pregled indikatora predrasuda (jedna ili više činjenica koje ukazuju na to da je počinjeno krivično djelo možda motivisano predrasudama⁶), koji nije konačan.

2 OSCE, ODIHR, *Combating Hate Crimes in the OSCE Region*, 2005, strana 12, dostupno na [HC web.indb \(osce.org\)](http://www.osce.org).

3 OSCE, ODIHR, *Prosecuting Hate Crimes. A Practical Guide*, 2014, strana 19. sa daljnjima referencama, dostupno na [Prosecuting Hate Crimes: A Practical Guide | OSCE](http://www.osce.org).

4 *Ibid.*, strana 20.

5 Razumijevanje zločina iz mržnje, OSCE/ODIHR 2011, dostupno na [kosovo_booklet_serb.indd \(odihr.pl\)](http://www.osce.org).

6 *Ibid.*, strana 10.

PERCEPCIJA SVJEDOKA/ŽRTVE DA LI ŽRTVA ILI SVJEDOCI SMATRAJU DA JE INCIDENT MOTIVISAN PREDRASUDAMA?

Komentari, pismene izjave, gestovi ili grafiti

- Da li je osumnjičeni davao komentare i pismene izjave, ili pravio gestove na račun zajednice kojoj pripada žrtva?
- Da li su na mjestu incidenta ostavljeni crteži, oznake, simboli ili grafiti?
- Ako je meta bila imovina, da li se radi o objektu ili mjestu koje ima vjerski ili kulturni značaj kao što je historijski spomenik ili groblje?

Rasne, nacionalne, rodne i kulturne razlike

- Da li se osumnjičeni i žrtva razlikuju u pogledu rasne, vjerske ili etničke/nacionalne pripadnosti ili seksualne orijentacije?
- Da li postoji historija neprijateljstva između grupe kojoj pripada žrtva i grupe kojoj pripada osumnjičeni?
- Da li je žrtva pripadnik grupe koja je brojčano znatno manja od druge grupe u oblasti u kojoj se dogodio incident?
- Da li je u vrijeme incidenta žrtva bila angažovana u aktivnostima koje promovišu nje-nu grupu?
- Da li se incident dogodio na neki posebno značajan dan (naprimjer, vjerski → praznik ili dan značajan za naciju)?

Organizovane grupe koje zagovaraju mržnju

- Da li predmeti ili stvari ostavljene na mjestu zločina ukazuju na to da je zločin djelo paravojne ili ekstremističke organizacije?
- Da li postoje dokazi da je takva grupa aktivna u susjedstvu (npr. plakati, grafiti ili leci)?

Prethodni zločini/incidenti zasnovani na predrasudama

- Da li je bilo sličnih incidenata u istom području? Ko su bile žrtve?
- Da li je žrtva dobijala uznemiravajuću poštu ili telefonske pozive, ili je bila verbalno zlostavljana zbog svoje pripadnosti ili članstva u ciljanoj grupi?
- Da li je žrtva bila u području ili mjestu ili u blizini područja ili mjesta koje se obično povezuje sa određenom grupom, ili koje ta grupa često posjećuje (naprimjer, u centru zajednice ili džamiji, crkvi ili u nekoj drugoj bogomolji)?⁷

Kada se govori o području Evrope, **Direktiva broj 2012/29/EU Evropskog parlamenta i Vijeća od 25. oktobra 2012. godine o uspostavljanju minimalnih standarda za prava, podršku i zaštitu žrtava krivičnih djela, te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća broj 2001/220/PUP** uspostavlja minimalne standarde o pravima, podršci i zaštiti žrtava zločina i osigurava da se osobe koje su postale žrtve zločina prepoznaju i tretiraju s poštovanjem. Direktiva propisuje da žrtve moraju dobiti odgovarajuću zaštitu, podršku i pristup pravdi, te propisuje prava žrtava i članova njihovih porodica na informacije, podršku i zaštitu, kao i procesna prava žrtava u krivičnom postupku. U Preambuli te direktive se, između ostalog, navodi: *56. Pojedinačnim procjenama trebalo bi uzeti u obzir lične karakteristike žrtve poput njezine dobi, spola i spolnog identiteta ili izražavanja, etničke pripadnosti, rase, religije, seksualnog usmjerenja, zdravlja, invalidnosti, boravišnog statusa, poteškoća u komunikaciji, odnosa s počiniteljem ili ovisnosti o njemu, te prethodnog iskustva s krivičnim djelom. Njima bi se trebalo uzeti u obzir vrsta ili priroda i okolnosti krivičnog djela, naprimjer da li se radi o krivičnom djelu iz mržnje, krivičnom djelu zbog neke osobine osobe ili krivičnom djelu počinjenom s diskriminatornim motivom, spolnom nasilju, nasilju u bliskom odnosu, da li je počinitelj bio u nadređenom položaju, da li se boravište žrtve nalazi u području obilježenom visokim stepenom kriminaliteta, ili području kojim dominiraju bande, ili činjenica da zemlja porijekla žrtve nije država članica u kojoj je krivično djelo počinjeno. 57. Žrtve trgovanja ljudima, terorizma, organizovanog kriminala, nasilja u bliskim odnosima, spolnog nasilja ili iskorištavanja, rodno uvjetovanog nasilja, krivičnih djela iz mržnje, te žrtve s invalidnošću i djeca kao žrtve u visokom postotku su žrtve sekundarne i ponovljene viktimizacije, zastrašivanja i odmazde. Posebnu pažnju trebalo bi obratiti pri procjeni postoji li kod takvih žrtava rizik takve viktimizacije, zastrašivanja ili odmazde, te bi trebalo s velikom vjerovatnoćom pretpostaviti da će navedene žrtve imati koristi od posebnih zaštitnih mjera.*⁸

Krivični zakon Federacije BiH u članu 2. stav 11. propisuje da je krivično djelo iz mržnje svako krivično djelo učinjeno zbog rasne pripadnosti, boje kože, vjerskog uvjerenja, nacionalnog ili etničkog porijekla, jezika, invaliditeta, spola, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta druge osobe. Takvo postupanje uzet će se kao otežavajuća okolnost ako ovim zakonom nije izričito propisano teže kažnjavanje za kvalifikovani oblik krivičnog djela počinjenog iz mržnje. Slične odredbe sadrži i **Krivični zakonik Republike Srpske** (član 123. stav 21. – značenje izraza i član 52. – Opšta pravila o odmjeravanju kazne). **Krivični zakon Brčko Distrikta** u članu 2. stav 42. definiše mržnju kao pobudu da se izvrši krivično djelo propisano ovim zakonom, koja je u cjelini ili djelimično zasnovana na razlikama po osnovu stvarnog ili pretpostavljenog etničkog ili nacionalnog porijekla, jezika ili pisma, vjerskih uvjerenja, rase, boje kože, spola,

⁷ *Ibid.*, str. 10 i 11.

⁸ Preuzeto sa L_2012315HR.01005701.xml (europa.eu).

spolne orijentacije, političkog ili drugog uvjerenja, socijalnog porijekla, društvenog položaja, dobi, zdravstvenog statusa ili drugih osobina, ili zbog dovođenja u vezu sa licima koja imaju neku od navedenih različitih osobina. Iz navedenih definicija pojma krivičnog djela iz mržnje u krivičnim zakonodavstvima u BiH također se može zaključiti da ono pretpostavlja postojanje krivičnog djela propisanog u zakonu.

Kada je riječ o Bosni i Hercegovini, **Evropska komisija za borbu protiv rasizma i netolerancije (ECRI)** u izvještaju za 2016. godinu (CRI(2017)2), između ostalog, ističe da su međuetničke tenzije glavni uzrok rasističkog nasilja u zemlji, a naročito nasilja nad povratničkim zajednicama. Također se ističe da etnički antagonizam dovodi i do nasilja nad vjerskim objektima i grobljima povezanim sa određenom etničkom grupom. U izvještaju se, također, ukazuje na podatke o homofobnom i transfobnom nasilju u BiH. U ovom dijelu preporuke ECRI-ja su bile sljedeće: da vlasti (i) izvrše ocjenu obuka o temi krivičnih djela počinjenih iz mržnje za policijske službenike, tužioce i sudije kako bi se napravila potrebna poboljšanja, (ii) nastave da izvode i proširuju programe obuka i (iii) da se tim obukama na odgovarajući način obuhvati i nasilje nad povratnicima, vjerskim zajednicama i LGBT osobama. ECRI preporučuje da vlasti obezbijede da odgovarajuće agencije za provođenje zakona na odgovarajući način uzmu u obzir svaku homofobnu, odnosno transfobnu pobudu u slučajevima nasilja prilikom istraživanja takvih incidenata. 52. ECRI preporučuje da se revidira udžbenik koji se koristi za vjersko obrazovanje u osmom razredu osnovne škole u RS i da se ukloni sav sadržaj kojim se podstiče na nasilje i mržnju protiv Jehovinih svjedoka.

II. ZLOČIN IZ MRŽNJE U PRAKSI EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA (I USTAVNOG SUDA BIH)

Evropski sud za ljudska prava (Evropski sud) pristupa zločinima iz mržnje iz perspektive prava i sloboda predviđenih u Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima i osnovnim slobodama (Evropska konvencija), te ukazuje vlastima tuženih država da efikasno istraže i kažnjavaju krivična djela čiji je motiv predrasuda. U svojoj praksi Evropski sud je analizirao zločin iz mržnje kroz pravo na život (član 2. Evropske konvencije), zabranu mučenja, nečovječnog i nehumanog postupanja (član 3. Evropske konvencije), pravo na privatni i porodični život (član 8. Evropske konvencije), te zabranu diskriminacije (član 14. Evropske konvencije). Motivi predrasuda su različiti. Zločini mogu biti motivisani rasnim, etničkim, seksualnim i drugim predrasudama iz kojih proizlazi mržnja.

II.1. Rasistički motivisano nasilje

U odluci ***Menson i ostali protiv Ujedinjenog Kraljevstva*** Evropski sud je podsjetio na to da iz člana 2. Evropske konvencije koji štiti pravo na život proizlazi proceduralna obaveza državnih organa da provedu efikasnu krivičnu istragu "sposobnu da utvrdi uzrok (...) i identifikaciju odgovornih radi njihovog kažnjavanja". Evropski sud je, dalje, istakao da "tamo gdje je napad rasno motivisan, posebno je važno da se istraga nastavi energično i nepristrasno, imajući u vidu potrebu da društvo stalno ponavlja osudu rasizma i održavanje povjerenja manjina u sposobnost vlasti da ih zaštite od prijetnji od rasističkog nasilja".⁹

U presudi ***Nachova i drugi protiv Bugarske*** Evropski sud je naglasio da iz člana 14. Evropske konvencije proizlazi pozitivna obaveza države da istraži i razotkrije motiv predrasude u krivičnom djelu ukoliko su prisutne naznake da on postoji. Evropski sud je, dalje, naglasio da bi postupanje prema rasno motivisanom nasilju i brutalnosti jednako kao u predmetima koji nemaju rasne konotacije značilo ne vidjeti specifičnu prirodu tih djela koja su naročito destruktivna u odnosu na osnovna prava. Kako je dalje u tom predmetu istakao Evropski sud, ako se ne napravi razlika u načinu na koji se postupa u situacijama koje su bitno različite, to može dovesti do neopravdanog postupanja prema žrtvi koje je nepomirljivo sa članom 14. Konvencije.¹⁰ Sud je, dalje, naglasio da je dokaz rasističkog verbalnog nasilja koje počinji policija za vrijeme operacije koja uključuje primjenu sile prema pripadnicima etničke ili druge manjine izrazito bitan pri ocjeni da li je primijenjeno nezakonito nasilje uzrokovano mržnjom; ukoliko se takvi dokazi pojave tokom istrage, oni moraju biti provjereni kako bi se otkrili potencijalni

⁹ Evropski sud, *Menson i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, predstavka broj 47916/99, odluka o prihvatljivosti od 6. maja 2003, st. 13. i 14.

¹⁰ Evropski sud, VV, *Nachova i dr. protiv Bugarske*, predstavke br. 43577/98 i 43579/98, presuda od 6. jula 2005. godine, stav 160. sa pozivanjem na presudu Vijeća u istom predmetu.

rasistički motivi.¹¹ U ovom predmetu istražni organi su pred sobom imali izjavu komšije žrtava prema kojoj je, odmah nakon pucnjave, policajac uzviknuo: "Prokleti Cigani." Uprkos tome, vlasti nisu učinile ništa da provjere tu izjavu komšije, ili razloge zbog kojih se smatralo da je potrebno koristiti takav stepen sile. Stoga je Sud zaključio da je propuštanje istrage da istraži moguću uzročno-posljedičnu vezu između navodnih rasističkih stavova i ubistva dvojice muškaraca predstavljalo kršenje člana 14. u vezi sa članom 2. (procesni aspekt).

Dužnost da se istraži rasistički motiv Evropski sud je istakao i u nekim drugim predmetima u kojima su analizirana druga prava sadržana u Evropskoj konvenciji. Predmet **Bekos i Koutropoulos protiv Grčke**¹² odnosio se na policijsko zlostavljanje dvojice grčkih državljana romskog porijekla. U presudi u ovom predmetu Evropski sud je, prije svega, zaključio da su podnosioci predstavke bili podvrgnuti nečovječnom i ponižavajućem postupanju u smislu člana 3. Evropske konvencije.

Zatim je analizirano da li je bilo kršenja člana 14. u vezi sa članom 3. u tome što su vlasti propustile da istraže moguće rasističke motive koji stoje iza incidenta. Konačno, Evropski sud je utvrdio da, uprkos tome što je pred sobom imao svjedočenja pod zakletvom jednog od podnosilaca predstavke da je bio izložen rasnom zlostavljanju policije, te uprkos izjavama međunarodnih organizacija i nacionalnih grupa za ljudska prava, vlasti nisu istražile pitanje mogućeg rasističkog motiva policajaca. Sud je zaključio da vlasti nisu ispunile svoju dužnost prema članu 14. Konvencije, zajedno sa članom 3, da preduzmu sve moguće korake kako bi istražile da li je možda diskriminacija bila prisutna u događajima. Sud je utvrdio povredu člana 14. Konvencije u vezi sa članom 3. u njegovom procesnom aspektu.

U predmetu **M.F. protiv Mađarske** podnosilac predstavke je tvrdio da su ga policajci maltretirali i da nije provedena efikasna istraga u vezi sa pritužbom koja se odnosila na njegovo romsko porijeklo. Sud je, prvo, utvrdio da vlasti nisu dale nikakvo uvjerljivo objašnjenje za povredu podnosioca predstavke, koje su se, stoga, morale pripisati postupanju u vrijeme dok je bio u policijskom pritvoru, što je suprotno članu 3. Evropske konvencije. Evropski sud je, zatim, analizirao da li je tako postupano prema podnosiocu zbog njegovog romskog porijekla.

U ovom slučaju Sud je zaključio da nije utvrđeno van razumne sumnje da su rasistički stavovi imali ulogu u zlostavljanju podnosioca predstavke i u tom smislu nije utvrdio kršenje člana 14. u vezi sa materijalnim aspektom člana 3. Evropske konvencije. Međutim, u vezi sa pitanjem da li su vlasti ispoštovale svoju obavezu da istraže moguće rasističke motive, Sud je utvrdio da one nisu ispoštovale tu obavezu. Stoga je Sud zaključio da je povrijeđen član 14. u vezi sa procesnim aspektom člana 3. Evropske konvencije.¹³

U predmetu **Šečić protiv Hrvatske** podnosioca predstavke, koji je Rom, pretukla su dvojica skinheada, te mu nanijeli teške tjelesne povrede. Istraga o napadu trajala je više od sedam godina i nije dovela ni do kakvih rezultata zbog toga što je policija propustila da istraži neke od dostupnih indicija u predmetu.

11 *Ibid.*, stav 164.

12 Presuda od 13. decembra 2005. godine.

13 Presuda *M.F. protiv Mađarske*, predstavka broj 45855/12 od 31. decembra 2017. godine.

U tom predmetu Evropski sud je podsjetio na standarde utvrđene u predmetu *Nachova*, te naglasio da prilikom istrage ovakvih incidenata državne vlasti imaju i dodatnu obavezu da preuzmu sve razumne korake kako bi razotkrile svaki rasistički motiv i utvrdile da li su u tim događajima mogle imati ulogu etnička mržnja ili predrasude. Sud je, također, naglasio "da je navedeno nužno tačno i u predmetima u kojim su postupanje prema žrtvi protivno članu 3. Konvencije proveli privatni pojedinci". Razmatrajući pritužbu podnositelja predstavke prema članu 14. u vezi sa članom 3. Konvencije, Evropski sud je zaključio da su državne vlasti znale da su napadači u konkretnom predmetu pripadali grupi vođenoj ekstremističkom i rasističkom ideologijom, te da su, stoga, morale biti svjesne da je napad na podnositelja predstavke vrlo vjerovatno bio motivisan etničkom mržnjom. Zbog toga, nisu smjele da dopuste da se istraga u konkretnom predmetu vodi sedam godina a da se pri tome ne preuzmu bilo kakvi ozbiljni koraci kako bi se pronašle odgovorne osobe. Ono po čemu se ovaj slučaj razlikuje u odnosu na prethodno navedene jeste činjenica da je u ovom predmetu Evropski sud naglasio da je obaveza države da efektivno istraži rasističke motive i u krivičnim predmetima u kojima su počinitelji privatna lica, a ne javna vlast.¹⁴

Presudu Škorjanec protiv Hrvatske također je bitno spomenuti kada je riječ o rasistički motivisanom nasilju. U ovom slučaju dvojica pojedinaca napala su podnositeljicu zahtjeva i njenog partnera, koji je bio Rom, vrijeđajući ih na osnovu njihovog romskog porijekla. U krivičnom postupku podnositeljica predstavke je imala status svjedoka, a ne žrtve, kao njen partner. Pred Evropskim sudom podnositeljica predstavke se žalila da domaće vlasti nisu ispunile svoju pozitivnu obavezu u vezi sa rasističkim napadom na nju. Ovaj predmet je značajan jer Evropski sud prvi put naglašava da se obaveza vlasti da istraže moguće uzročne veze između rasističkih stavova i određenog nasilnog događaja ne odnosi samo na nasilje na osnovu stvarnog ili pretpostavljenog ličnog statusa ili karakteristike same žrtve nego i na nasilje zasnovano na stvarnoj ili pretpostavljenoj povezanosti (afilijaciji) žrtve s drugom osobom koja stvarno ili pretpostavljeno ima određeni status ili karakteristiku.

U slučaju podnositeljice predstavke istražne vlasti su fokusirale svoju istragu i analizu samo na element zločina iz mržnje protiv njenog partnera, koji je bio Rom, propustivši pritom provesti detaljnu analizu relevantnih faktora te situacije, kao i povezanost odnosa podnositeljice predstavke i njenog partnera s rasističkim motivima koji su doveli do napada na njih. U svojoj krivičnoj prijavi podnositeljica zahtjeva je iznijela konkretne pritužbe o rasistički motivisanom napadu na nju. Insistiranje Državnog odvjetništva na stavu da ona sama nije romske etničke pripadnosti, te njihov propust da utvrde da li su podnositeljicu napadači možda smatrali takvom, kao i propust da se razmotri ili istraži uzročna veza između rasističkih motiva napada i povezanosti podnositeljice predstavke s njenim partnerom romskog porijekla doveli su do manjkave ocjene okolnosti slučaja.

Rezultat toga je bilo neodgovarajuće procesno postupanje nadležnih tijela na pritužbe podnositeljice predstavke da je bila žrtva rasistički motivisanog napada do te mjere da se, prema mišljenju Evropskog suda, to nije moglo pomiriti sa obavezom države da preuzme sve razumne korake radi utvrđivanja uloge rasističkih motiva u incidentu.¹⁵

14 Presuda *Šečić protiv Hrvatske*, predstavka broj 40116/02, presuda od 31. maja 2007. godine.

15 Presuda od 28. marta 2017. godine.

Još jedan primjer u kojem su počinitelji neke vrste napada bila privatna lica jeste predmet Evropskog suda **R.B. protiv Mađarske**. U tom slučaju Evropski sud je povezo dužnost da se istraži moguća rasistička motivacija sa članom 8. Evropske konvencije (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života). Predmet se odnosio na niz marševa koje su organizovale dvije desničarske paravojske grupe i Udruženje civilne garde u jednom romskom naselju u Mađarskoj tokom kojih je podnositeljica predstavke, Romkinja koja je bila u svojoj bašti sa svojim djetetom, bila izložena rasističkim uvredama i prijetnjama. Podnositeljica predstavke je tvrdila da vlasti nisu ispunile svoje obaveze da spriječe da bude izložena rasističkim uvredama i prijetnjama i da nisu provele efikasnu istragu o incidentu. Evropski sud je, prvo, analizirao da li je prekršena zabrana nečovječnog i ponižavajućeg postupanja prema članu 3. Evropske konvencije i zaključio da činjenice u ovom slučaju nemaju minimalni nivo težine potreban da bi se kvalifikovale kao ponižavajuće postupanje.

Zatim je analizirao da li je, čak i ako nije dostignut prag iz člana 3, povrijeđeno pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života iz člana 8. Evropski sud je istakao da bilo kakvo negativno poimanje etničke grupe koje prelazi nivo prihvatljivosti može utjecati na osjećanje samopoštovanja pripadnika grupe, te da se u tom smislu može negativno odraziti na njihov privatni život. Isto tako, Sud je istaknuo da to što određeno postupanje nije doseglo dovoljan nivo ozbiljnosti da bude obuhvaćeno članom 3. Evropske konvencije ne znači da ne može uzrokovati povredu člana 8. Konvencije ukoliko je utjecaj na psihički i moralni integritet podnositeljice predstavke dovoljno štetan. U tom slučaju do zlostavljanja tokom marša protiv romske manjine došlo je zbog etničkog porijekla podnositeljice predstavke.

Takvo postupanje je, kako je istakao Evropski sud, zasigurno utjecalo na njen **privatni život u smislu člana 8. Evropske konvencije**. Sud je naglasio da su domaće vlasti bile dužne da ispituju da li je napad na podnositeljicu bio rasno motiviran budući da se desio tokom marša protiv romske manjine. Mađarsko krivično zakonodavstvo, a naročito odredbe koje reguliraju krivično djelo nasilje i podsticanje na nasilje protiv pripadnika etničke manjine predstavljaju odgovarajuću pravnu podlogu da se pokrene krivična istraga o rasno motiviranim djelima. Međutim, u podnositeljičinom slučaju je utvrđeno da nije upotrijebljena sila, pa se, stoga, ne može raditi o krivičnom djelu nasilje protiv pripadnika etničke manjine.

Stoga, istraga u tom kontekstu nije provedena. Evropski sud je, dalje, primijetio da odredbe krivičnog zakona o uznemiravanju, u odnosu na koje je provedena istraga, ne sadrže elemente koji obuhvataju rasističke motive za uznemiravanje. Zaključno, domaće vlasti nisu pravilno primijenile odredbe krivičnog zakonodavstva. To je uzrokovalo nedjelotvornu istragu o navodima podnositeljice predstavke o rasno motiviranom napadu. Evropski sud je utvrdio da je povrijeđeno pravo na privatni život iz člana 8. Konvencije.¹⁶

Sličnu situaciju Evropski sud je razmatrao i u predmetu **Alković protiv Crne Gore**. U ovom predmetu podnosilac predstavke se žalio na osnovu čl. 8. i 14. Evropske konvencije u vezi sa propustom državnih organa da efikasno provedu istragu o seriji etnički i/ili vjerski motivisanih napada na njega koje su počinili pojedinci. Evropski sud je, između ostalog, istakao da je obaveza tužene države da istraži moguće rasističke elemente u nasilnim postupcima, ipak, obaveza koja se tiče upotrijebljenih sredstava više nego konkretnih postignutih rezultata.

16 R.B. protiv Mađarske, predstavka broj 64602/12, presuda od 12. aprila 2016. godine.

Organi vlasti moraju da urade ono što je razumno u tim okolnostima, da sakupe i obezbijede dokaze, da iskoriste sva praktična sredstva kako bi bila otkrivena istina i da donesu potpuno obrazloženu, nepristrasnu i objektivnu odluku bez izostavljanja sumnjivih činjenica koje mogu ukazivati na zlostavljanje na rasnoj osnovi.¹⁷ U tim konkretnim okolnostima Sud je utvrdio da sam tok predmetnih događaja nije mogao da dovede do utvrđivanja činjenica predmeta i da nije predstavljao dovoljan odgovor na situaciju za koju je uložena prijava. Ukupan rezultat tih nedostataka u istrazi bio je da pucnjava i prijetnja nisu praktično imale pravne posljedice i da podnosiocu predstavke nije pružena potrebna zaštita prava na psihološki integritet.

On nije mogao imati koristi od implementacije pravnog okvira kojim se pruža efikasna zaštita tim prije što je podnosilac predstavke bio Rom i musliman, što to nije bio jedan izolovani incident protiv njega, već je bilo više njih, te u smislu prirode tih drugih incidenata. Evropski sud je bio svjestan da su postojali stalni konfliktni odnosi između podnosioca predstavke i njegovih komšija, kao i da je podnosilac doprinio tim konfliktima. Ipak, Sud je smatrao da ti faktori ne opravdavaju nedovoljan odgovor na prijave podnosioca predstavke o pucnjavi i prijetnjama. Evropski sud je smatrao da je način na koji su pravosudni organi proveli mehanizme krivičnog prava u konkretnom predmetu bio manjkav do mjere koja predstavlja povredu obaveza tužene države na osnovu člana 8. Konvencije.¹⁸

U predmetu **B.S. protiv Španije** motiv predrasude je bio mješovit i uključivao je spol i boju kože. U tom slučaju radilo se o ženi nigerijskog porijekla koju je, dok je hodala javnim auto-putem u blizini mjesta gdje je radila kao prostitutka, patrola policajaca, navodno, u dva navrata zlostavljala i maltretirala zbog boje kože i njenog zanimanja. Podnositeljica predstavke je tvrdila da je pretrpjela zlostavljanje i da je bila diskriminisana zbog svoje boje kože i spola.

Ona je tvrdila da policija nije pristupala ženama sa "evropskim fenotipom" koje su obavljale isto zanimanje na istom području. Dalje se žalila da je istraga bila neefikasna. Evropski sud je utvrdio da domaći sud nije efikasno istražio nekoliko aspekata njene pritužbe i stoga je zaključio da je povrijeđen procesni aspekt člana 3. Evropske konvencije. Posebno je analizirao pitanje da li je došlo do propusta da se istraži moguća uzročna veza između navodnih rasističkih stavova i nasilnih radnji koje je žrtva pretrpjela. U vezi sa tim aspektom, zaključio je da "odluke koje su donijeli domaći sudovi nisu uzele u obzir posebnu ranjivost podnositeljice predstavke svojstvenu njenom položaju Afrikanke, koja radi kao prostitutka. Vlasti su, stoga, propustile da ispoštuju svoju dužnost prema članu 14. Evropske konvencije u vezi sa članom 3, odnosno da preduzmu sve moguće korake kako bi utvrdile da li je diskriminatorski stav mogao imati ulogu u tim događajima."¹⁹

17 Evropski sud, *Alković protiv Crne Gore*, predstavka broj 66895/10, presuda od 5. decembra 2017, stav 66.

18 *Ibid.*, stav 72.

19 Evropski sud, *B.S. protiv Španije*, presuda od 24. jula 2012. godine.

II.2. Nasilje zbog seksualne orijentacije

Standardi koje je Evropski sud razvio u kontekstu rasistički motiviranog nasilja primjenjuju se i na slučajeve nasilja motivirane drugim diskriminatornim razlozima. Jedan od njih je seksualna orijentacija.

Predmet ***Identoba i ostali protiv Gruzije***²⁰ se odnosio na homofobično nasilje u kontekstu mirnih demonstracija u Tbilisiju u maju 2012, održanih povodom obilježavanja Međunarodnog dana borbe protiv homofobije. Demonstracije su nasilno prekinuli kontrademonstranti koji su imali neprijateljski stav prema LGBT zajednici i koji su bili brojčano veći od demonstranata. Trinaest podnositelja predstavke je tvrdilo da ih vlasti nisu zaštitile od nasilnih napada i da su propustile da efikasno istraže incident tako što bi utvrdile, posebno, diskriminatorni motiv napadača.

Sud je utvrdio da je pretrpljeno nasilje bilo dovoljno ozbiljno da bi doseglo relevantni prag prema članu 3. Evropske konvencije. Dalje je navedeno da su, u svjetlu postojećih izvještaja o negativnim stavovima prema seksualnim manjinama u pojedinim dijelovima društva i upozorenja koja su policiji uputili organizatori marša o mogućnosti sukoba, "organi za provođenje zakona imali neizostavnu pozitivnu obavezu da zaštite demonstrante", što nisu učinili. Evropski sud je utvrdio da vlasti nisu ispoštovale svoju proceduralnu obavezu da istraže incident "sa posebnim naglaskom na razotkrivanje motiva pristrasnosti i identifikaciju odgovornih za počinjenje homofobičnog nasilja", te je utvrdio da je prekršen član 3. u vezi sa članom 14. Evropske konvencije.

Vrlo sličan prethodnom je i predmet ***M.C. i A.C. protiv Rumunije***²¹. Predmet se odnosio na napad na podnosioc predstave koji su sudjelovali u maršu za podršku prava LGBT zajednice. Podnosioc je napala grupa pojedinaca koji su izgovarali homofobne uvrede. Podnosioci predstave su se žalili da vlasti nisu provele efikasnu istragu o njihovim navodima da je nasilje koje je počinjeno prema njima imalo homofobni prizvuk. Evropski sud je utvrdio da su vlasti, zaista, odugovlačile istragu i da, što je još važnije, nisu preduzele razumne korake da ispituju mogući homofobni motiv u napadu. Zaključio je da je povrijeđen član 3. u vezi sa članom 14. Evropske konvencije.

Sličnim činjeničnim i pravnim pitanjima se bavio i Ustavni sud Bosne i Hercegovine. U Odluci broj **AP 4319/16** od 19. decembra 2018. godine, donesenoj povodom apelacije podnesene zbog propusta javnih vlasti da preduzmu neophodne, razumne i odgovarajuće pravne i praktične mjere zaštite radi sprečavanja nasilja i provođenja efektivne istrage, otkrivanja i sankcioniranja onih koji su se govorom mržnje, kao i fizičkim nasiljem obračunali sa apelanatima na Međunarodnom festivalu queer filma "Merlinka", održanom u Sarajevu 1. februara 2014. godine, Ustavni sud je utvrdio, između ostalog, da je prekršeno pravo apelanata iz člana II/3.b) Ustava BiH i člana 3. Evropske konvencije u vezi sa članom II/4. Ustava BiH i članom 14. Evropske konvencije.

20 Evropski sud, presuda od 12. maja 2015. godine.

21 Evropski sud, presuda od 12. jula 2016. godine.

Zaključak da nije provedena djelotvorna istraga o incidentu Ustavni sud BiH je zasnovao na sljedećim činjenicama: "... da je Tužilaštvo sa znatnim kašnjenjem preduzimalo procesne radnje s ciljem procesuiranja M.R. i A.Z. za koje su postojale osnove sumnje da su učestvovali u napadu na apelanta s obzirom na to da iz stanja u spisu ne proizlazi da je u odnosu na te počinioce učinjen značajan napredak u periodu dužem od dvije godine od onoga koji je bio rezultat istražnih radnji policijskih organa...

Naime, u tom periodu je došlo do obustavljanja krivičnog postupka prema M.R., koji je preminuo, a optužnica protiv A.Z. je podignuta tek nakon proteka više od tri godine, a iz stanja u spisu ne proizlazi da je taj postupak okončan.

Dalje, proizlazi da su Tužilaštvo i nadležni policijski organi, umjesto pokretanja sveobuhvatne i smislene istrage o okolnostima incidenta u pogledu svih podnosilaca zahtjeva, suzili djelokrug istrage i otvorili predmet koji se odnosi samo na fizičke ozljede nanesene samo dvojici individualnih apelanata D. i A.

Osim navedenog, Ustavni sud zapaža da iz izvještaja o počinjenom krivičnom djelu, naredbe o provođenju istrage, a tako ni iz optužnice protiv A.Z. uopće nisu navedeni očigledno diskriminirajući motivi za počinjenje krivičnog djela. Dalje, Ustavni sud zapaža da iz stanja u spisu ne proizlazi da je Tužilaštvo provjeravalo tvrdnje i dokaze koje je dostavio apelant SOC u prilogu krivičnih prijava, niti da su ostali apelanti dobili status žrtava, odnosno oštećenih, niti je istragu pokušalo usmjeriti na počinjenje nekih drugih krivičnih djela na koja su se odnosile krivične prijave. Također, iz stanja u spisu ne proizlazi da su nadležni policijski organi preduzimali bilo kakve mjere ili radnje prema imateljima Internet-stranica na kojima su objavljivani sadržaji usmjereni protiv LGBT populacije prije održavanja i u vezi sa održavanjem Festivala.

Osim navedenog, proveden je disciplinski postupak protiv policijskih službenika M.B. i A.Š., koji su u drugostepenom postupku oslobođeni odgovornosti i izrečene sankcije, ali dalje nisu provedene radnje s ciljem utvrđivanja eventualne disciplinske odgovornosti drugih policijskih službenika zaduženih za osiguranje Festivala. Uzimajući u obzir nivo neopravdanog nasilja i agresije protiv apelanata, Ustavni sud ne smatra da je takva laka administrativna sankcija bila dovoljna da oslobodi državu njene proceduralne obaveze prema članu 3. Evropske konvencije." Ustavni sud je, također, utvrdio sljedeće: "Neophodnost da se provede smisljena istraga o diskriminaciji koja stoji iza napada na Festivalu ... bila je neizbježna s obzirom na, s jedne strane, neprijateljstvo prema LGBT zajednici i, s druge strane, u svjetlu jasnog homofobičnog govora mržnje koji su izgovarali napadači tokom napada.

Ustavni sud smatra da bez takvog strogog pristupa organa provođenja zakona krivična djela motivirana predrasudama neizbježno bi se tretirala jednako kao i obični slučajevi sa takvim primjesama, a ravnodušnost koja proizlazi predstavljala bi ekvivalent zvaničnom prešutnom prihvatanju ili čak saučesništvu u krivičnim djelima mržnje..."

Ustavni sud BiH je, također, zaključio da su nadležni policijski organi propustili da osiguraju da se Festival koji je organizirao apelant SOC, te kojem je prisustvovalo deset individualnih apelanata održi mirno, tako što bi preduzeli bilo kakve radnje kako bi spriječili da dođe do njegovog ometanja i prekida, zbog čega nadležni organi javne vlasti nisu ispunili svoje pozitivne obaveze iz člana II/3.i) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 11. Evropske konvencije u vezi sa članom II/4. Ustava Bosne i Hercegovine i članom 14. Evropske konvencije.

U predmetu Evropskog suda **Sabalić protiv Hrvatske**²² podnositeljicu predstavke je fizički napao muškarac u noćnom klubu nakon što mu je otkrila svoju homoseksualnu orijentaciju. Podnositeljica je zadobila višestruke povrede po cijelom tijelu zbog kojih je liječena u bolnici. Napadač je osuđen u prekršajnom postupku zbog kršenja javnog reda i mira i dobio je kaznu od 300 hrvatskih kuna. Podnositeljica predstavke, koja nije bila obaviještena o tom postupku, podnijela je krivičnu prijavu protiv napadača Državnom odvjetništvu, navodeći da je bila žrtva nasilnog zločina iz mržnje i diskriminacije.

Državno odvjetništvo je pokrenulo krivičnu istragu, ali je na kraju odbacilo krivičnu prijavu, jer je napadač već bio procesuiran u prekršajnom postupku, te bi njegovo krivično gonjenje, stoga, predstavljalo dvostruko vođenje postupka. Domaći sudovi su potvrdili takvu odluku Odvjetništva. Podnositeljica predstavke se pred Evropskim sudom žalila na to da se službeni odgovor na izvršeni napad, odnosno provedeni prekršajni postupak, nije bavio elementom zločina iz mržnje i da je doveo do toga da njen napadač ne bude kažnjen. U ovom slučaju Evropski sud je posebno utvrdio da se prekršajni postupak protiv napadača na podnositeljicu predstavke nije bavio elementom krivičnog djela počinjenog iz mržnje i da je njegov rezultat bila podrugljiva kazna.

Ti nedostaci su, kako je istakao Evropski sud, predstavljali temeljni nedostatak postupka. Bilo bi opravdano da su vlasti ukinule, ili da su poništile prekršajni postupak i preispitale slučaj umjesto što su odbacile krivičnu prijavu podnositeljice predstavke na osnovu dvostrukog vođenja postupka.

II.3. Nasilje motivirano vjerskim uvjerenjima

Predmet **Milanović protiv Srbije**²³ odnosio se na postojanje vjerske mržnje kao pobude. Podnosilac predstavke je bio vodeći član Vaišnavske hinduističke vjerske zajednice u Srbiji, inače poznate kao Hare Krišna. Tokom godina je pretrpio nekoliko fizičkih napada čiji su rezultat bile tjelesne povrede. Podnositelj predstavke je prijavio napade policiji, navodeći da su ih možda počinili pripadnici desne ekstremističke skupine.

Uprkos tom kontekstu i stvarnom, neposrednom i predvidivom riziku od ponavljanja tih napada, koji su se često dešavali prije ili ubrzo nakon velikog vjerskog praznika, vlasti nisu mogle da identifikuju nijednog počinitelja, niti da spriječe ponavljanje takvih napada. Evropski sud je istakao da je u predmetu podnosioca predstavke bilo potpuno neprihvatljivo dopustiti da istraga traje niz godina bez preduzimanja prikladnih koraka s ciljem identifikacije i kažnjavanja počinitelja. Štaviše, iz ponašanja policije i njihovih izvještaja bilo je očito da je policija imala ozbiljne sumnje u vezi sa vjeroispovijesti i vjerodostojnosti navoda podnosioca predstavke. Evropski sud je, stoga, zaključio da vlasti "nisu preduzele sve razumne mjere da provedu adekvatnu istragu" i da, također, nisu uspjele "spriječiti ponovljeno zlostavljanje podnosioca predstavke", te je utvrdio da je prekršen član 3. Evropske konvencije.

22 Evropski sud, presuda od 14. januara 2021. godine.

23 Evropski sud, *Milanović protiv Srbije*, predstavka broj 44614/07, 14. decembar 2010. godine.

Također je zaključio da u slučajevima kada istražuju incidente povezane sa nasiljem, državni organi imaju dodatnu obavezu da preuzmu sve razumne korake kako bi otkrili eventualnu vjerski motiviranu mržnju ili predrasudu, što u ovom slučaju nije učinjeno, pa je zaključio da je prekršen i član 14. u vezi sa članom 3. Evropske konvencije.

Diskriminatorno nasilje temeljeno na vjerskim uvjerenjima Evropski sud je razmatrao i u predmetu **97 članova Kongregacije Jehovinih svjedoka Gldani i četiri ostala protiv Gruzije**²⁴.

Slučaj se odnosio na napade grupe ortodoksnih vjernika predvođenih Basilom Mkalashvilijem (poznatim kao velečasni Basil) na članove Kongregacije u oktobru 1999. godine u dvorani u kojoj se održavao sastanak 120 članova Kongregacije. Policija je bila obaviještena o napadu, ali je oklijevala da interveniše. Na kraju napada 16 članova je bilo hospitalizirano. Sljedećeg dana podnosioci predstavke su podnijeli krivične prijave. Policijski istražitelj koji je bio odgovoran za slučaj izjavio je da, zbog svoje pravoslavne vjere, ne može biti u potpunosti nepristran. U toku istrage jedan od podnosilaca predstavke je prepoznao svog napadača, ali nikakve daljnje radnje nisu preduzete u vezi s njegovim krivičnim gonjenjem.

Evropski sud je utvrdio da je vjeroispovijest podnosilaca predstavke bila ključan faktor da policija odbije da pravovremeno interveniše tokom napada. Komentari i stavovi službenih osoba koje su obaviještene o napadu, odnosno koje su naknadno trebale da provedu istragu, nisu bili u skladu s načelom jednakosti pred zakonom, a Vlada takvo diskriminatorno ponašanje ni na koji način nije uspjela opravdati.

Takav stav Vlade je i omogućio velečasnom Basilu da, zajedno sa svojim pristašama, nastavi da podstiče mržnju i takve činove nasilja prema manjinama. U tom smislu, kako je istakao Evropski sud, moglo bi se čak reći da je Vlada bila supočinitelj takvih zločina. U ovom predmetu Evropski sud je utvrdio povredu člana 3, člana 9. i člana 14. u vezi sa čl. 3. i 9. Evropske konvencije.

II.4. Nasilje motivirano invalidnošću

Podnosioci predstavke u predmetu **Dorđević protiv Hrvatske**²⁵ pokrenuli su pitanje motiva predrasude u vezi sa invaliditetom. Majka i njen sin sa mentalnim i fizičkim smetnjama, podnosioci predstavke, četiri godine su trpjeli fizičko i verbalno uznemiravanje djece koja žive u njihovom komšiluku i tvrdili su da ih vlasti nisu zaštitile. Evropski sud je, prije svega, istakao da, budući da su u ovom slučaju počinioci, uglavnom, djeca mlađa od 14 godina, slučaj se ne odnosi na procesne obaveze države prema krivičnom zakonu, već na moguću nedostatak adekvatnog odgovora na ozbiljno uznemiravanje, pa čak i nasilje usmjereno protiv osobe sa fizičkim i mentalnim invaliditetom. Sud je utvrdio da nadležni organi nisu preduzeli nikakve relevantne radnje kako bi riješili ovaj problem uprkos tome što su poznavali situaciju i da će vjerovatno uslijediti maltretiranje. Stoga je zaključio da su prekršeni čl. 3. i 8. Evropske konvencije.

24 Evropski sud, presuda od 3. maja 2007. godine.

25 Evropski sud, presuda od 24. jula 2012. godine.

U ovom predmetu Evropski sud nije mogao detaljno analizirati dodatnu pritužbu podnosioca predstavke da je nedostatak adekvatnog odgovora nadležnih organa sam po sebi diskriminatoran i da, stoga, predstavlja kršenje člana 14. Evropske konvencije, jer dostupni domaći pravni lijekovi nisu bili iscrpljeni. U ovom dijelu pritužba je odbačena. Ovaj predmet se bitno razlikuje od prethodno navedenih prema tome što se radi o maloljetnicima koji ne spadaju u sistem krivičnog prava i nadležni organi nisu dužni da istraže slučaj, već da adekvatno reaguju i zaštite žrtvu.

Bitno je istaći da je Evropski forum za osobe sa invaliditetom ovaj predmet posmatrao kao zločin iz mržnje prema osobama sa invaliditetom, tvrdeći da priznanje zločina iz mržnje prema osobama sa invaliditetom predstavlja izazov za veliki broj pravnih sistema, jer korištenje njihove ranjivosti, uglavnom, sprečava agencije za provođenje zakona i sudove da identificiraju radnje kao zločin iz mržnje. Evropski forum za osobe sa invaliditetom je tvrdio u zaključku da zločin iz mržnje prema osobama sa invaliditetom do tada nije dobio dovoljno pažnje zakonodavaca i tijela koja provode zakon.

To je dovelo do toga da zločin iz mržnje prema osobama sa invaliditetom nije priznat kao takav, kao i do podizvještavanja i pogrešnog razumijevanja te pojave. Forum je istakao da odgovor vlasti na tu pojavu treba prebaciti s reaktivnog na proaktivni, te da njegov cilj treba biti zaštita osoba sa invaliditetom od svih oblika nasilja.²⁶

III. ZAKLJUČAK

Zločin iz mržnje se definiše kao krivično djelo motivirano predrasudama.

Iznesena sudska praksa ukazuje na to da, kada god postoji naznaka da krivično djelo ima motiv predrasude, vlasti su dužne učiniti sve što je razumno u datim okolnostima da prikupe i osiguraju dokaze, da upotrijebe sva praktična sredstva kako bi otkrile istinu i da donesu obrazložene, nepristrasne i objektivne odluke bez izostavljanja sumnjivih činjenica koje mogu ukazivati na takav motiv.

Praksa, također, ukazuje na pozitivnu obavezu državnih organa da istraže motiv predrasude u izvršenju krivičnog djela kada postoje indicije da on postoji. Ta dužnost istaknuta je u slučajevima koji uključuju različite odredbe Evropske konvencije, različite učesnike i različite motive predrasude.

²⁶ *Ibid.*, tač. od 131. do 136.

PRILOG

VODIČ ZA PRIMJENU PRIRUČNIKA O ZLOČINU IZ MRŽNJE

A) UPITNIK uz poziv za učešće (obrazac)

- Lični podaci (ime, prezime, pozicija):
- Sesija koju smatrate najznačajnijom iz ličnog iskustva:
- Koju temu smatrate najznačajnijom u dostavljenom programu i zašto?

B) TEST (za početak i kraj obuke)

Pitanje broj 1: Šta se podrazumijeva pod pojmom zločin iz mržnje?

Pitanje broj 2: Šta je posebno važno za prepoznavanje zločina iz mržnje?

Pitanje broj 3: Prema vašem mišljenju, šta sve može predstavljati motiv za predrasude?

Pitanje broj 4: Sa kojim biste pravima iz Evropske konvencije povezali "zločin iz mržnje"?

C) TEMATSKE SESIJE

TEMA 1.

Definisanje "zločina iz mržnje"

Cilj obrade ove sesije jeste da pojasni pojam "zločina iz mržnje". Potrebno je ukazati na međunarodne dokumente koji su značajni za ovu temu (Konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, Okvirna odluka o suzbijanju određenih oblika i načina izražavanja rasizma i ksenofobije krivičnopravnim sredstvima, Direktiva Evropskog parlamenta i Vijeća od 25. oktobra 2012. godine o uspostavljanju minimalnih standarda za prava, podršku **i zaštitu žrtava krivičnih djela**, te zamjena Okvirne odluke Vijeća broj 2001/220/PUP), te definiciju "zločina iz mržnje" koju je utvrdio Ured za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR).

Kada je riječ o Bosni i Hercegovini, treba ukazati na definiciju krivičnog djela mržnja koju daju krivični zakoni u BiH. Korisno je ukazati i na jedan od izvještaja Evropske komisije za borbu protiv rasizma i netolerancije (ECRI) u vezi sa Bosnom i Hercegovinom. Podaci iz izvještaja za 2016. godinu navedeni u Priručniku o zločinu iz mržnje mogu se koristiti kao ilustracija problema sa kojima se susreće Bosna i Hercegovina kada je riječ o ovom pitanju.

Predmet Evropskog suda *Zemmour protiv Francuske*, koji je rješavao nedavno, može poslužiti za raspravu o pitanju postojanja zločina iz mržnje. U tom predmetu činjenice su sljedeće:

Poznati politički novinar i stručnjak objavio je nekoliko knjiga o politici prije nego što je on počeo svoju političku karijeru 2021. godine. Podnositelj predstavke se pojavio 16. septembra 2016. godine kao gost u televizijskoj emisiji *C à vous*, koja je emitovana uživo na kanalu France 5, kako bi promovisao svoju knjigu *Un quinquennat pour rien* ("Utrošeno predsjedništvo"), a čiji je uvod bio naslov *La France au défi de l'Islam* ("Francuska i izazov islama").

On je dao izjave zbog kojih je udruženje "Coordination des appels pour une paix juste au Proche-Orient" (Koalicija za pravedan mir na Bliskom Istoku – CAPJPO) pokrenulo postupak protiv njega na Krivičnom sudu u Parizu. Slučaj pokrenut protiv njega odnosio se posebno na pet izjava:

- (1) "Ne", kao odgovor na pitanje: "Da li u Francuskoj ima muslimana koji žive u miru, koji Kur'an ne shvaćaju doslovno i koji su potpuno integrisani?"
- (2) "One koji vode džihad svi muslimani, govorili to oni ili ne, vide kao dobre muslimane – oni su ratnici, vojnici islama."
- (3) [Novinar:] "Terorizam je apokaliptičan." [Podnosilac:] "Ne, to nije terorizam, to je džihadizam. Dakle, to je islam." [Novinar:] "Način na koji izjednačavate džihadizam i islam." [Podnosilac zahtjeva:] "Meni je to isto."
- (4) "Trideset godina doživljavamo invaziju, kolonizaciju, koja dovodi do požara." "U bezbrojnim kvartovima, na periferiji francuskih gradova, gdje su mnoge mlade žene pokriveno - to je isto islam, to je isto džihad, to je i borba za islamizaciju teritorije, koja je, inače, neislamska zemlja, zemlja nevjernika. To je ista stvar, to je teritorijalna okupacija."

- (5) "Mislim da im se [muslimanima koji žive u Francuskoj] treba dati da izaberu između islama i Francuske."

Slijedi: "Dakle, ako su Francuzi, a to je teško jer islam to ne dozvoljava, moraju se odreći onoga što je njihova religija."

Pitanje za polaznike: U ovom slučaju da li postoje svi potrebni elementi da bi se radilo o zločinu iz mržnje, ili je ovdje riječ o govoru mržnje? U čemu se ogleda bitna razlika?

TEMA 2.

Zločin iz mržnje u praksi Evropskog suda za ljudska prava

Cilj ove sesije jeste da ukaže na sljedeća pitanja: Koje je motive predrasuda u svojoj praksi koristio Evropski sud i kroz koja prava iz Evropske konvencije? Ta pitanja treba objasniti pojednostavljenim presudama Evropskog suda. Također je bitno ukazati na to da Evropski sud stavlja naglasak na to da, kada god postoji naznaka za mogući motiv predrasude za krivično djelo, vlasti su dužne učiniti sve što je razumno u datim okolnostima da prikupe i osiguraju dokaze, da istraže sva praktična sredstva za otkrivanje istine i da donesu obrazložene, nepristrasne i objektivne odluke bez izostavljanja sumnjivih činjenica koje mogu ukazivati na takav motiv. Također je, u skladu sa praksom Evropskog suda, potrebno ukazati na pozitivnu obavezu državnih organa da istraže motiv predrasude u izvršenju krivičnog djela kada postoje indicije da on postoji.

Primjer A.

Predmet Evropskog suda ***Sabalić protiv Hrvatske***

Podnositeljicu predstavke je fizički napao muškarac u noćnom klubu nakon što mu je otkrila svoju homoseksualnu orijentaciju. Zadobila je višestruke povrede po cijelom tijelu zbog kojih je liječena u bolnici. U prekršajnom postupku napadač je osuđen zbog kršenja javnog reda i mira i dobio je kaznu od 300 hrvatskih kuna. Podnositeljica predstavke, koja nije bila obaviještena o tom postupku, podnijela je krivičnu prijavu protiv napadača Državnom odvjetništvu, navodeći da je bila žrtva zločina iz mržnje i diskriminacije. Državno odvjetništvo pokrenulo je krivičnu istragu, ali je na kraju odbacilo krivičnu prijavu, jer je napadač već bio procesuiran u prekršajnom postupku, te bi, stoga, njegovo krivično gonjenje predstavljalo dvostruko vođenje postupka. Domaći sudovi su potvrdili ovakvu odluku Odvjetništva. Pred Evropskim sudom podnositeljica predstavke se žalila na to da se službeni odgovor na izvršeni napad, odnosno da se provedeni prekršajni postupak nije bavio elementom zločina iz mržnje i da je doveo do toga da napadač na nju nije kažnjen.

Na ovom primjeru edukator može da istakne sljedeće bitne stavove Evropskog suda:

- Diskriminirajuće postupanje može dovesti do ponižavajućeg postupanja, u smislu člana 3, kada dosegne takav stepen težine da vrijeđa ljudsko dostojanstvo, što naročito vrijedi za zločine iz mržnje. U ovom slučaju postupanje kojem je podnositeljica bila izložena nužno je moralo izazvati u njoj osjećanja straha, tjeskobe i nesigurnosti koja su dosegla potreban prag težine da bi postupanje bilo obuhvaćeno članom 3. Evropske konvencije.

- Nasilje motivisano diskriminacijom može se ispitati na osnovu člana 3. ili na osnovu člana 3. u vezi sa članom 14. Konvencije, što zavisi od okolnosti svakog pojedinog predmeta. U ovom predmetu, s obzirom na podnositeljčine tvrdnje da je nasilje imalo homofobne konotacije, bilo je potrebno ispitati prigovore na osnovu člana 3. u vezi sa članom 14.
- Kada postoji sumnja da je nasilni čin podstaknut diskriminacijskim stavovima, važno je da nadležna tijela preduzmu sve kako bi istražila moguće diskriminacijske motive. Nasilje s diskriminirajućom namjerom ne smije da se tretira ravnopravno s nasiljem koje nema takve elemente, jer je takvo postupanje protivno članu 14. Evropske konvencije.

Pitanja za raspravu:

Ovaj predmet se može iskoristiti za diskusiju sa učesnicima o pitanju djelotvornosti odgovora Državnog odvjetništva u ovom slučaju uz poseban osvrt na visinu izrečene novčane kazne. Naime, u ovom slučaju Evropski sud je, između ostalog, istakao da ovakav odgovor domaćih tijela može stvoriti dojam da su zločini iz mržnje nekažnjivi.

D) SIMULACIJA SLUČAJA

Predviđeno vrijeme za simulaciju je 120 minuta od čega je za pripremu timova predviđeno 60 minuta, za prezentaciju argumenata 30 minuta, te za diskusiju 30 minuta. U zavisnosti od broja polaznika, potrebno je izvršiti podjelu na timove podnosioca predstavke, zastupnika države, te sudskog vijeća.

Podnosilac predstavke, Rom, muslimanske vjeroispovijesti, u periodu od maja do septembra 2009. godine učestvovao je u tri incidenta, koja su uključivala i njegove komšije. Zbog pada u kojima su mu oštećena kola i stan, ugradio je kamere. Podnosilac je podnio krivičnu prijavu zbog izazivanja nacionalne, rasne i vjerske mržnje, razdora i netrpeljivosti. Priložio je i video-materijal zabilježen kamerama koje je sâm postavio. Tužilaštvo je odbacilo prijavu, zaključujući da nema elemenata bilo kog krivičnog djela učinjenog iz mržnje, kao ni drugog krivičnog djela koje se istražuje po službenoj dužnosti.

U decembru 2009. godine podnio je zahtjev za provođenje istrage Višem sudu u gradu X. pri čemu je priložio relevantni video-materijal i predložio da se saslušaju njegovi susjedi. U martu 2010. godine Viši sud je odbio zahtjev za provođenje istrage zbog nedostatka dokaza. Navedeno je da je podneseni video-materijal neprihvatljiv, jer je pribavljen bez prethodnog naloga suda, a drugi dokazi u vezi sa incidentom iz septembra 2009. godine nisu predloženi, niti je podnosilac predstavke tada zvao policiju da izađe na mjesto događaja i da prikupi materijal neophodan za dalju analizu. Apelacioni sud je odbio žalbu podnosioca predstavke, prihvatajući razloge Višeg suda.

Ustavni sud je odbio ustavnu žalbu u kojoj je podnosilac predstavke istakao da je, zbog propusta državnih organa, morao da se iseli iz stana, čime je povrijeđeno njegovo pravo na privatni život, djelotvoran pravni lijek i zabranu diskriminacije.

U aprilu 2016. godine, u vezi sa incidentom iz septembra 2009. godine, policija je obavijestila Državno tužilaštvo da je, u skladu sa svojim nadležnostima, postupila po krivičnoj prijavi podnosioca predstavke i da je tome posvetila značajno vrijeme, te da policija nije našla dokaze koji nesumnjivo ukazuju na počinioca tog krivičnog djela.

Polaznike obuke treba podijeliti u tri grupe pri čemu će jedna grupa biti određena da bude aplikantov zastupnik, druga grupa će predstavljati Vladu države X, a treća grupa Evropski sud.

Zadatak

Zadatak za 1. grupu:

- Proučiti predmet i navesti argumente o povredi prava iz člana 8. Evropske konvencije.

U simuliranoj raspravi izvjestilac grupe će iznijeti argumente i zapažanja.

Zadatak za 2. grupu:

- Proučiti predmet i pripremiti odbranu.

U simuliranoj raspravi izvjestilac grupe će iznijeti argumente i zapažanja.

Zadatak za 3. grupu:

- Proučiti predmet i razmisliti o mogućim argumentima podnosioca i kontraargumentima Vlade.
- Pripremiti nacrt odlučjenja Suda.

U simuliranoj raspravi izvjestilac grupe će saslušati strane, te saopštiti i obrazložiti odluku Suda.

(Evropski sud, *Alković protiv Crne Gore*, presuda od 5. decembra 2017. godine.)

E) OBRAZAC ZAVRŠNE EVALUACIJE

1. SADRŽAJ I PREZENTACIJA

Molimo Vas da ocijenite navedene oblasti nekom od predložene ocjena.	Sadržaj edukacije 1 (loš sadržaj) 3 (prosječan) 5 (izvrstan)	Način edukacije 1 (loše izlaganje) 3 (prosječan) 5 (izvrstan)	Važnost za Vaš posao 1 (nije važno) 3 (važno je) 5 (veoma važno)	VRIJEME		
				Da li je predviđeno vrijeme bilo:		
				prekratko	predugo	dovoljno
Definisanje zločina iz mržnje						
Zločin iz mržnje u praksi Evropskog suda						

Kako biste ocijenili sljedeće elemente obuke?					
Sadržajnost rasprave:	1	2	3	4	5
Vođenje programa obuke:	1	2	3	4	5
U kojoj mjeri su zadovoljena Vaša očekivanja od obuke?	1	2	3	4	5
Kako biste ocijenili kvalitet organizacije obuke?	1	2	3	4	5

Postoje li neke teme koje bi bilo potrebno uvrstiti u program obuke?		
da	ne	
(Ako je odgovor potvrđan, navedite koje oblasti biste željeli uvrstiti u program obuke)		Teme koje bi bilo potrebno uvrstiti u program obuke:

Dodatni komentari i sugestije:

Zahvaljujemo za saradnju!

F) OBRAZAC ZAVRŠNOG TESTA

Odgovorite na sljedeća pitanja:

1. Objasnite pojam zločina iz mržnje!
2. Koji su sve motivi predrasude zastupljeni u praksi?
3. U čemu se, prema praksi Evropskog suda, ogleda pozitivna obaveza javnih vlasti kada je riječ o zločinima iz mržnje?
4. Nabrojite sva prava iz Evropske konvencije koja se mogu dovesti u vezu sa zločinom iz mržnje!
5. Navedite jednu hipotetičku situaciju koju biste podveli pod zločin iz mržnje! O čemu biste posebno vodili računa imajući u vidu definiciju zločina iz mržnje?

Vijeće Evrope je vodeća organizacija za zaštitu ljudskih prava na kontinentu. Sastoji se od 46 država članica, uključujući sve članice Evropske unije. Sve države članice Vijeća Evrope potpisnice su Evropske konvencije o ljudskim pravima, sporazuma koji ima za cilj da zaštiti prava čovjeka, demokratiju i vladavinu prava. Evropski sud za ljudska prava nadgleda primjenu Konvencije u državama članicama.

www.coe.int